

FİHRİST-İ MAKÂMÂT AHMED AVNİ KONUK'A MI AİTTİR?

Hakan YEKBAŞ*

ÖZET

Bir kültür hazinesi olan divan şiirinin faydalandığı zengin kaynakların başında musiki ilmi gelmektedir. Bazı divan şairleri, şiirlerinde musiki terimlerini kullandığı gibi kâr-ı nâtikler da kaleme almışlardır. Öncelikle makamları öğretmek amacıyla yazılan kâr-ı nâtikler, bugün kullanılmayan veya unutulmuş makamları da muhtevasında bulundurduğu için musiki tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Abdülkadir Merâî ile başlayan bu geleneğin en meşhur örneklerinden biri de mesnevi şâirî ve musiki üstadı Ahmed Avni Konuk'a aittir.

Ahmed Avni Bey ve kâr-ı nâtiklerle ilgili yapılan çalışmalarda onun musiki sahasındaki en önemli eserinin 119 beyitlik "Fihrist-i Makâmât" olduğu bilgisi tekrarlanmıştır. Bu eser, söz konusu çalışmalarda aynı zamanda bilinen kâr-ı nâtiklerin en uzununu ve en çok makam ihtiva eden örneği olarak kabul edilmektedir. Ancak 19. asırda yaşamış Enderunlu İbrâhîm Râsîh adında bir şairin Divân'ında yer alan kâr-ı nâtik, bu konudaki mevcut bilgilerin doğru olmadığını ve "Fihrist-i Makâmât"ın güftesinde yer alan 60 beyitlik bölümün aslında Râsîh'e ait olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler

Divan şiiri, musiki, kâr-ı nâtik, Ahmed Avni Konuk, Fihrist-i Makâmât, Enderunlu İbrâhîm Râsîh, Ebyât Der-Ta'dâd-ı Makâmât.

Giriş

Divan edebiyatı dinden tasavvufa, felsefeden hikmete, mitolojiden tarihe, ıptan musikiye kadar sosyal ve kültürel hayata dair zengin muhtevasıyla bugün bile bizleri hayrete düşüren bir kültürel derinliğe sahiptir. Birçok ilme vakıf olan divan şairleri, kültürel birikimleriyle şiirlerinde eskinin ilim ve sanat kavramlarını bir kaynak olarak kullanmışlardır. Bunların başında özellikle musiki makamları, terimleri ve onların farklı anlamlarından yola çıkılarak yazılan *kâr-ı nâtik* formunda kaleme alınmış

* Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sivas. hyekbas@gmail.com

manzumeler gelmektedir. Farsça “iş, güç, kazanç, bir sözlü beste şeklinin adı” anlamlarına gelen *kâr* ile Arapça “söyleyen, gösteren, bildirici” anlamındaki *nâtık* kelimesiyle birleşerek oluşan bu kavram, sözlük anlamı itibarıyla “konuşan, öğreten *kâr*” manasında kullanılan sözlü beste şeklinin adıdır. İstilahî olarak ise “sözlerinde açık ya da gizli olarak makam adları bulunan ve bu adlara göre makam değiştiren din dışı tür” şeklinde tanımlanmaktadır. *Kâr-ı nâtıklar*, nazarî eserler dışında amelî olarak makam seyirlerinin makam adları belirtilerek ve makam akrabalıkları gözetilerek, belli bir form ve usûl ile yer aldığı bir güftedir. Bu tür eserlerde her beyitte farklı bir makam (bazen de usûl) adı geçmekte ve söz konusu beyit, adı geçen makam veya usûlle bestelenmektedir.² “*Kâr*” ve “*kârçe*”den usûl ve güfte yönünden ayrı bir özellik arz eden *kâr-ı nâtıkların* hemen her satırında değişik usûllere rastlanıldığı gibi her satırda değişik makamlara geçilmesi de bu formun özelliklerindedir.³ Bu tür eserler, adlandırılırken genellikle başladıkları makamın ismi ile anılırlar. “*Râst Kâr-ı Nâtık, Nevâ Kâr-ı Nâtık...*” gibi.

Osmanlı döneminde ve günümüzde genellikle aruzla yazılan *kâr-ı nâtıklar*, öncelikle musiki eğitimini amaçlamış eserlerdir. Makam hazinesinin genişliği ve bestecilikteki geçki ustalığı ile bugün kullanılmayan veya repertuvarda çok az eser örnekleri bulunan makamların tanınması ve makamların yüzyıllar içinde ne gibi değişikliklere uğradığını göstermesi bakımından didaktik yönü kuvvetli eserlerdir.⁴ Bundan dolayı *kâr-ı nâtıklar*da fazla bir akıcılık yoktur. Ancak divan şiiri geleneği doğrultusunda yazılmış olmaları, aynı zamanda müelliflerin edebî gücünü de yansıtmaktadır. *Kâr-ı nâtıklar*, özellikle musiki terimlerinin ve makam isimlerinin farklı anlamlara da gelmesinden yararlanılarak yazıldığından sadece didaktik ve kuru eserler olmamış, aynı zamanda tevriye sanatının ustalıkla sergilendiği şiirler olmuşlardır. Genellikle kıt'a, gazel, gazel-i müzeyyel veya mesnevî nazım şekliyle yazılan bu uzun güftelerin hemen her mısra

¹ Kâzım Uz, *Musiki İstılâhatı*, Ankara 1964, s. 38.

² A. Başak Harmancı, “Türk Musikisinde Seyir Kavramı ve Yeni Bir Form: Seyr-i Nâtık”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 2, 2011, s. 221.

³ Zeki Yılmaz, *Türk Müsîkîsi Dersleri*, İstanbul 1994, s. 243.

⁴ Ş. Pınar Varol, *Kâr-ı Nânklar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi SBE, İzmir 1993, s. 6.

veya beytinde tevriye, mecaz ve cinas gibi edebî sanatların yer alması, kâr-ı nâtıkların şiirsel yönünü kuvvetlendirmiştir. Kâr-ı nâtıklar, edebî sanatları kullanmada yeterli bilgi ve becerinin yanı sıra makam ve usûller arasındaki ilişkiyi ve her mısradaki bir veya birkaç makam seyri ile bunlar arasındaki geçişleri göstermeyi gerektirdiğinden edebiyat ve musiki sahasında ustalık gerektiren eserler olmuşlardır.

Bunların dışında bazı kâr-ı nâtıklarda, güftede adı geçen makam ve usûl isimlerinin sözlük anlamlarına, söz konusu makamların insanlar üzerindeki tesirlerine ve icra edileceği vakitlere⁵ dair bilgi verilmesi bu eserlerin edebî ve didaktik değerini artıran diğer etkenlerdir.

Kâr-ı nâtıkların bir diğer önemli özelliği ise Osmanlı musikisinde kullanılmış, fakat bugün birçoğu unutulmuş makamları muhtevalarında barındırmalarıdır. Ayrıca güfte olarak yazılmalarının yanı sıra müelliflerinin aynı zamanda musiki-şinâs olmaları, bu eserlerin bestelenmesini dolayısıyla musiki eğitiminde kullanılmasını da sağlamıştır.

Kâr-ı nâtık formunun ilk örneklerine ünlü musiki nazariyatçısı Abdülkadir Merâgî'nin eserlerinde rastlanmaktadır. Kâr-ı nâtığın atası olduğu anlaşılan “külli'n-nagam” formunda en beğenilen 12 makam, 6 avâze ve 24 şube Merâgî'nin bir bestesi içinde yer almaktadır.⁶

Bir gelenek hâlinde günümüzde de yazılan bazı kâr-ı nâtıklar ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda detaylı bir şekilde gösterilmiştir:

⁵ Makamların tesirleri ve icra edileceği vakitlere dair geniş bilgi için bk.: Kubilay Kolukırık, *Abdülkadir Merâgî ve Şerhu'l-Edvârı*, Ankara 2012, s. 245-247; Bayram Akdoğan, “Fethullah Şîrvânî'ye Göre Makamların Tesirleri ve İcra Edileceği Vakitler”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, 2007, s. 77-82; Mehtap Erdoğan, “Divan Şiirinin Kaynaklarından Musiki İlmi ve Musiki Terimleriyle Yazılmış Bazı Manzumeler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı –Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı-)*, Yıl: 3, Sayı: 15, 2010, s. 28-54).

⁶ Ş. Pınar Varol, *a.g.t.*, s. 9-10.

No	YY	Müellif	Kâr-ı Nâtiğin Türü	Nazım Şekli	Beit veya Dörtlük Sayısı	Makam Sayısı
1	17	Nevres	Râst Kâr-ı Nâtik	Kıf'a	15 beyit	15
2	18	Hâfız Şeydâ Dede	Hüzzâm Kâr-ı Nâtik	Kıf'a	14 beyit	41
3	19	?	Nişâburek Kâr	?	7 beyit	18
4	19	Keçeci-zâde İzzet Molla	Râst Kâr-ı Nâtik	Kaside	12 beyit	25
5	19	?	Sabâ Kâr-ı Nâtik	Kaside	19 beyit	34
6	19	Râsîh	Ebyât Der-Ta'dâd-ı Makâmât	Mesnevî	100 beyit	100
7	20	Rıza	Râst Kâr-ı Nâtik	Mesnevî	22 beyit	43
8	20	Manisalı Âlim Efendi	Hicâz Kâr-ı Nâtik	Kıf'a	15 beyit	15
9	20	Ahmed Avni Konuk	Râst Kâr-ı Nâtik (Fihrist-i Makâmât)	Mesnevî	59 ⁷ beyit	59
10	20	?	Şehnâz Kâr	Nazım	6 beyit	7
11	20	Yenişehirli Ferid Hoca	Râst Kâr-ı Nâtik	Kaside	18 beyit	48
12	21	Mehmet Turan Yarar	Beyâtî Kâr-ı Nâtik	Mesnevî	28 beyit	25
13	21	Mehmet Turan Yarar	Nikriz Kâr-ı Nâtik	Mesnevî-Gazel	24 beyit	19
14	21	Faruk Şahin	Sâz-kâr-ı Nâtik	Mesnevî	20 beyit	20
15	21	Osman Nuri Özpekel	Ez-Nâtik-ı Kâr-ı Râst-ı Zâkir-i Esâtîz ü Makâmât	Mesnevî	37 beyit	66
16	21	Necdet Varol	Uşâk Kâr-ı Nâtik	Kıf'a	2 beyit	4
17	21	İsmet Tahtacıoğlu	Segâh Kâr-ı Nâtik	Mesnevî	29 beyit	25
18	21	Mustafa Tahralı	Rast Kâr-ı Nâtik	Mesnevî	63 beyit	63

⁷ Aslında bu eser, bütün kaynaklarda 119 beyit olarak Ahmed Avni Bey'e ait gösterilmektedir. Ancak söz konusu kâr-ı nâtiğin 60 beyitlik bölümü yukarıdaki tabloda yer alan Râsîh isimli şaire aittir ki yazımızın da konusu olan bu eserle ilgili tespitler aşağıda yer almaktadır.

19	21	Mustafa Tahralı	Rast Kâr-ı Nâtik	Müstezâd	10 beyit	9
20	21	Mustafa Tahralı	Rast Kâr-ı Nâtik	Müseddes	22 beyit	18
21	21	Mustafa Tahralı	Uşşâk Kâr-ı Nâtik	Mesnevî-Kıt'a	28 beyit	24
22	21	Mustafa Tahralı	Segâh Kâr-ı Nâtik	Müstezâd	12 beyit	12
23	21	Mustafa Tahralı	Dügâh Kâr-ı Nâtik	Müstezâd	25 beyit	24
24	21	Mustafa Tahralı	Hüzzâm Kâr-ı Nâtik	Müstezâd	10 beyit	9
25	21	Mustafa Tahralı	Kâr-ı Nâdirât	Mesnevî	70 beyit	60
26	21	Mustafa Tahralı	Rast Kâr-ı Nâtik	Murabba	13 bend	12
27	21	Mustafa Tahralı	Mâhur Kâr-ı Nâtik	Müstezâd	20 beyit	18
28	21	Mustafa Tahralı	Hüseyinî Kâr-ı Nâtik	Murabba-	10 bend	18
29	21	Mustafa Tahralı	Nevâ Kâr-ı Nâtik	Murabba-Mesnevî	3 bend- 3 beyit	7
30	21	Mustafa Tahralı	İsfahân Kâr-ı Nâtik	Murabba	10 bend	18
31	21	Mustafa Tahralı	Sabâ Kâr-ı Nâtik	?	7 bend	24
32	21	Mustafa Tahralı	Penc-gâh Kâr-ı Nâtik	Murabba	13 bend	24
33	21	Mustafa Tahralı	Beste-nigâr Kâr-ı Nâtik	Murabba-Kıt'a	8 bend-4 beyit	16
34	21	Mustafa Tahralı	Hicâz Kâr-ı Nâtik	Murabba-Kıt'a	9 bend-5 beyit	18
35	21	Mustafa Tahralı	Acem ² Aşîrân Kâr-ı Nâtik	Murabba-Kıt'a	9 bend-4 beyit	18
36	21	Mustafa Tahralı	Hisâr Kâr-ı Nâtik	Müseddes-Kıt'a	8 bend-6 beyit	24

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere kâr-ı nâtığın bugünkü bilinen formuyla ilk örneklerine, 17. yüzyıldan itibaren rastlanılmaktadır. Ancak 20 ve 21. yüzyıl, kemiyet bakımından kâr-ı nâtıkların en çok yazıldığı dönemdir. Tabloda yer alan 36 kâr-ı nâtığın bazıları şekil özellikleri bazıları da muhtevalarıyla farklı hususiyetlere sahip önemli eserlerdir. Bunlardan birkaçını şöyle sıralayabiliriz:

a. Râst makamındaki ilk kâr-ı nâtığın güftesi Nevres'e aittir. Bu kâr-ı nâtığın güftesinin ilk satırında makam ismi, ikinci satırında ise usûl ismi geçmesi, onu diğer benzerlerinden ayırmaktadır.

b. Manisalı Âlim Efendi'nin "*Hicâz Kâr-ı Nâtk*"ında ise beyitlerin ilk satırında usûl, ikinci satırında ise makam ismi geçmesi suretiyle Nevres'in eserindeki uygulamanın zıddı yapılmıştır.

c. Tablodaki kâr-ı nâtıklar arasında en çok makamdan bahsedeni ve en hacimli olanı ise incelememize konu olan Enderunlu İbrâhîm Râsîh'e aittir. Manzume, 100 beyittir ve 100 makamı içermektedir. En kısa kâr-ı nâtk ise Ahmed Avni Konuk'un 6 beyitlik "*Şehnâz Kâr*"ıdır.

d. Osman Nuri Özpekel'in "*Ez-Nâtk-ı Kâr-ı Râst-ı Zâkir-i Esâtîz ü Makâmât*" başlıklı kâr-ı nâtığı, 66 makamı içermesinin yanı sıra seksen altı bestekâr ve müzisyen ile iki devlet adamından bahsetmesi yönüyle diğerlerinden farklıdır.

e. Keçecizâde İzzet Molla'nın "*Râst Kâr-ı Nâtk*"ı Hammâmî-zâde İsmail Dede Efendi tarafından iki defa bestelenmiştir. Ayrıca bazı beyitlerinde makam adı ile birlikte saz adları da geçmektedir.

f. 21. yüzyılda kâr-ı nâtıkların sayısında belirgin bir artış görülmektedir ki bunun en önemli sebebi Mustafa Tahralı'nın kaleme almış olduğu 19 eserdir.

g. Mustafa Tahralı'nın "*Kâr-ı Nâdirât*" isimli eserinde, sadece Türk musikisinde az kullanılan makamlar yer almaktadır.

Ahmed Avni Konuk ve Fihrist-i Makâmât³¹

Son yüzyılın çok yönlü ve müstesna kişiliklerinden olan Ahmed Avni Bey; devlet adamı, hukukçu, şair, mutasavvıf ve Mesnevî şârihi kimliğinin yanı sıra musiki alanında yaptığı unutulmaz hizmetlerle Türk kültür ve

sanat hayatına önemli katkıları olmuş bir isimdir.⁸ Eskilerin deyimiyle hezâr fen bir âlim ve ârif olan Ahmed Avni Konuk'un, kaynaklara göre musiki sahasında en bilinen, orijinal ve meşhur eseri 119 beyitlik *Fihrist-i Makâmât* isimli kâr-ı nâtıdır. *Fihrist-i Makâmât*, kâr-ı nâtıklardan ve Ahmed Avni Konuk'dan bahseden hemen hemen bütün çalışmalarda sadece bestesiyle değil güftesiyle de ona atfedilen bir eserdir.⁹ Mesnevî nazım şekliyle kaleme alınan 119 beyitten müteşekkil eserin 1930'larda yazıldığı bilinmektedir. Yine bu eser, mevcut kâr-ı nâtıkların en uzununu olarak kaydedilmektedir. Rahmetli Konuk'un eğitim amaçlı yazdığı, her makamın özelliklerini, seyrini ve çeşnisini gösterdiği söylenen *Fihrist-i Makâmât*, Saadetin Kaynak tarafından "musikimizin alfabeti" olarak nitelendirilmiştir. Öyle ki *Fihrist-i Makâmât*, talebeleri ve tasavvufî eserleri dışında musiki alanında geriye bıraktığı en önemli sadaka-i cariyesi olarak nitelendirilmiştir. Söz konusu eser, Ahmed Avni Bey'in talebelerinden Hacı Emin Dede tarafından Hamparsum notasıyla kaydedilmiştir. *Fihrist*, daha sonra fotokopi yolu ile çoğaltılarak musiki-şinâslar arasında yayılmıştır. Ancak Hacı Emin Dede'nin Hamparsum notasına aktardığı nüsha

⁸ Ahmed Avni Konuk'un hayatı ve eserleriyle ilgili olarak bk.: Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın, *Ahmed Avni Konuk Fusûsü'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, Cilt: 1, İstanbul 1987; Mustafa Tahralı, *Ahmed Avni Konuk Tedbîrât-ı İlahiyye Tercüme ve Şerhi*, İstanbul 1992; Selçuk Eraydın, *Fihri Mâ Fih*, (tercüme: Ahmed Avni Konuk), İstanbul 1992; Sezai Fırat, *Aziz b. Muhammed Neseft Aziz Neseft İnsân-ı Kâmil*, (tercüme: Ahmed Avni Konuk), İstanbul 2004; Turgut Karabey, *Gülşen-i Râz, Şeyh Mahmud-ı Şebüsterî*, Erzurum 2007; M. Kemal Karaosmanoğlu, *Ahmet Avni Konuk 119 Makamlı Fihrist-i Makamat*, İstanbul 2007; Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın, *Mevlânâ Celâleddin Rûmî Mesnevî-i Şerif Şerhi*, (tercüme ve şerh: Ahmed Avni Konuk), Cilt: 1, İstanbul 2011; Ercan Alkan, *Fahreddin-i Irâkî Lemaât*, (tercüme ve şerh: Ahmed Avni Konuk), İstanbul 2011; Savaş Ş. Barkçin, *Ahmed Avni Konuk Görünmeyen Umman*, İstanbul 2011.

⁹ Söz konusu eserlerden bazıları için bk.: Ş. Pınar Varol, *Kâr-ı Nâtıklar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi SBE, İzmir 1993; Gönül Paçacı, *Kâr-ı Nâtık Formu Üzerine Bir Çalışma ve Yeni Bir Kâr-ı Nâtık: Rast Kâr-ı Nâdirât*, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi SBE, İstanbul 1994; Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi*, Ankara 2000; Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın, *Ahmed Avni Konuk Fusûsü'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, Cilt: 1, İstanbul 1987; M. Kemal Karaosmanoğlu, *Ahmet Avni Konuk 119 Makamlı Fihrist-i Makamat*, İstanbul 2007; Savaş Ş. Barkçin, *Ahmed Avni Konuk Görünmeyen Umman*, İstanbul 2011; Ahmet Şahin Ak, *Türk Musikisi Tarihi*, Ankara ?.

ile bugün kullanılan bazı nüshalarda beyit sayısında bir değişiklik olmakla birlikte birtakım farklar bulunduğu da ifade edilmektedir.¹⁰ Bu farklılıkların başında beyitlerin yer değiştirmeleri gelmektedir. M. Kemal Karaosmanoğlu'nun çalışmasında beyitler, makam kollarına göre sıralanmışken Ş. Pınar Varol'un Ege Üniversitesi Türk Müziği Konservatuvarı Öğretim Görevlisi Ali Rıza Avni'nin arşivinden aldığı nüshada ise usûllere göre sıralanmıştır.

Sonuç itibarıyla hemen hemen bütün kaynaklarda, 119 beyitlik bu manzumenin tamamının sadece bestesiyle değil güftesiyle de Ahmed Avni Konuk'a ait olduğu tekrar edilegelmiştir. Ancak bu bilginin tam anlamıyla doğru olmadığı, “*Râsih*” mahlaslı şairlerle ilgili bir araştırmamız esnasında ortaya çıkmıştır. “*Fihrist-i Makâmât*”ın 60 beyitlik kısmının, aslında 1838 yılında vefat eden Enderunlu İbrâhîm Râsih adında bir divan şairine ait olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu beyitler, kendisi de musiki-şinas bir şair olan Enderunlu İbrâhîm Râsih'in *Dîvân*'ının bilinen dört nüshasında da “*Ebyât Der-Ta'dâd-ı Makâmât*” başlığı altında yer alan 100 beyitlik bir kâr-ı nâtığın mündericatında bulunmaktadır. Bu manzume sebebiyle aralarında yaklaşık bir asır bulunan iki musiki-şinâsın kâr-ı nâtığında, 60 beytin birebir aynı olması doğal olarak *Fihrist-i Makâmât*'ın güftesinin en azından tamamının Ahmed Avni Konuk'a ait olup olmadığı sorunu aklımıza getirmiştir. Ulaşabildiğimiz hiçbir kaynakta Ahmed Avni Bey'in, *Fihrist-i Makâmât*'ın sözlerinin tamamen kendisine ait olduğunu beyan eden bir ifadesine rastlayamadığımızı belirtmek istiyoruz. Buna karşın eserden bahseden kaynaklar, *Fihrist-i Makâmât*'ın güftesinin Ahmed Avni Bey'e ait olduğunu kesin cümlelerle ifade etmektedir. (İlgili eserlerden bazıları için 3. dipnota bakılabilir.) Bu bilgi yanlışlığının kaynağını bütün araştırmalarımıza rağmen tespit edemediğimizi belirtelim. Bu arada özellikle şunu da ifade edelim ki Ahmed Avni Konuk'un *Fihrist-i Makâmât*'ın sözlerinin tamamıyla kendisine ait olduğunu herhangi bir şekilde söylediğini veya eseri tamamıyla kendisine mâl ettiğini asla düşünmüyoruz. Çünkü yaşamı, kişiliği ve eserleriyle gerçek anlamda âlim ve ârif olan bir zatın böyle bir şeye tenezzül edeceğini düşünmek, onun aziz hatırasına ve talebelerine büyük bir haksızlık olacaktır. Öyleyse bu bilgi yanlışlığının kaynağı nedir, neden yıllardır bu eserin güftesinin tamamı

¹⁰ Savaş Ş. Barkçin, *Ahmed Avni Konuk Görünmeyen Umman*, İstanbul 2011, s. 159-162.

Ahmed Avni Bey'e atfedilmiştir? Bu konuda elimizde kesin bir yargı bulunmasa da biz araştırmacıların aşağıdaki sebeplerden dolayı *Fihrist-i Makâmât*'ın tamamının Ahmed Avni Bey'e ait olduğu bilgisini tekrar ettikleri kanaatindeyiz:

1. Eserin bestesinin Ahmed Avni Konuk'a ait olması nedeniyle özellikle talebeleri böyle bir hüküm vermiş olabilirler. Çünkü kâr-ı nâtık bestecilerinin birçoğu, özellikle makamları öğretmeyi amaçladığından güftelerini de kendileri kaleme almışlardır. Hâfız Şeydâ Dede, Manısalı Âlim Efendi, Faruk Şahin gibi isimlerin kâr-ı nâtıklarında hem güfte hem de bestenin aynı kişiye ait olması, böyle bir geleneğin var olduğunu göstermektedir.

2. Bu karışıklığın diğer bir önemli sebebi de Hafız Şeydâ Dede, Yenişehirli Ferid Efendi ve Mehmet Turan Yarar gibi birkaç isim dışında kâr-ı nâtıkların birçoğunda müelliflerin mahlas kullanmamalarıdır. Yukarıda sayılan isimler gibi bazı müelliflerin mahlas kullanmaması, söz konusu eserin güftesinin de bestekârına atfedilmesine sebep olmuş olabilir.

Her iki eser arasındaki benzerliklerden bahsetmeden önce kısaca İbrâhîm Râsîh ve Dîvân'ı hakkında bilgi vermek istiyoruz.

Enderunlu İbrâhîm Râsîh³'in Hayatı ve Dîvân³ı

Asıl adı İbrâhîm Râsîh olan şair, Enderun'da mehterbaşı ve serzurnazenlik yapmış olan Osman Ağa'nın oğludur. Doğum tarihi bilinmemekle beraber *Mir'ât-ı Şi'r*'in müellifi Âkif, onun gençlik döneminin, Sultan I. Abdülhamid Hân'ın (sal. 1774-1789) saltanatının sonlarına denk geldiğini ifade etmektedir.¹¹ Buna göre 18. yüzyılın son çeyreğinde doğduğu anlaşılmaktadır. Babasının mesleği dolayısıyla sarayda yetişmiş, genç yaşta Enderun'a Seferli Koğuşu'na alınmıştır. 1234/1819 yılında Peşkîr Ağası, 1236/1821 yılının Rebîülâhîr'inde rikâbdâr, 1237/1822 yılının Safer'inde çukadar ağası olup 1239/1824 yılının Zilkade'sinde kendisine Hüdâvendigâr (Bursa) zeameti verilmiş ve Haremeyn muhasebeciliği payesine yükseltilmiştir.¹² 1253/1838 Zilkade'sinde İstanbul'da vefat etmiştir. Mezarı Rumeli Hisarı'ndadır.

¹¹ Âkif, *Tezkire-i Şu'arâ*, Milli Kütüphane Yz A 626, 1211, vr. 34a.

¹² Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, Cilt: II, İstanbul 1311, s. 348.

Enderunlu Râsih sanıyla tanınan şair, aynı zamanda Bursa valisi hekimbaşı Behcet Efendi'nin damadı ve Mir'ât-ı Şi'r'in müellifi Âkif'in yakın arkadaşıdır.¹³ Fatîn Tezkiresi'nden öğrendiğimize göre kendisi gibi Seferli Koğuşu'nda yetişen Sâmî (öl. 1260/1844) adında bir kardeşi vardır. Râsih'in ağabeyi olan şair, şiirlerinde İzzet ve Sâmî mahlaslarını kullanmıştır. Fatîn, onun makbul ve muteber bir şair olduğunu söylemektedir.¹⁴

Kendisinden bahseden hemen hemen bütün kaynaklar, onun musiki ilminde şöret sahibi olduğunu, bu konuda iyi bir eğitim aldığını özellikle ifade etmektedir.¹⁵ Şairin musikiye ilgisi, muhtemelen babası Osman Ağa'nın mehterbaşı ve ser-zurnazenlik yapmış olmasından ileri gelmektedir.

İbrahim Râsih'in bilinen tek eseri Dîvân'ıdır. Şairin Dîvân'ının tespit edilen dört nüshası bulunmaktadır:

1. Dîvân-ı Râsih. British Library. Or. 11223. (İ)

İngiltere Milli Kütüphanesinde kayıtlı bulunan eser, müellif nüshası olup 73 varaktır. Gayr-ı mürettep bir *Dîvân*'dır. Ta'lik hatla, çift sütun üzerine aharlı, ince, beyaz kâğıda istinsah edilmiştir. Her sayfada satır sayısı farklıdır. Bazı sayfalarda kelime, mısra ya da beyitlerin üstü çizilmiş, yenisi yazılmıştır. İstinsah tarihi bilinmemektedir. 1a'da "*İbtidâ söyledigim küt'adır*" başlığı altında müellife ait aşağıdaki kıt'a yazılıdır:

Varup ağıyâra bu şeb bezme leîâfet virdi

Mâye-i şevk-ı ruhu câma hâlâvet virdi

Toğmadı şubha dek aşlâ o meh-i burc-ı hüsn

Yine mâh-ı felege bu gice ruḥşat virdi

¹³ Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı, *Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî*, Cilt: I, Ankara 2001, s. 207.

¹⁴ Fatîn Dâvud, *Hâtîmetü'l-Eş'âr*, İstanbul 1271, s. 185.

¹⁵ Âkif, *a.g.e.*, vr. 34a; Fatîn, *a.g.e.*, s. 107; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, Cilt: II, s. 348; Rıza Oğrak, *Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ-Endüz'u*, Burdur 2001, s. 177; Şemsettin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Cilt: III, Ankara 1996, s. 2243.

Baş:

Ey haṭâ-pûş-ı Kerîm ü Hâlık-ı kevn ü mekân
 Hep sana ma'lûmdur zâr-ı derûn-ı ins ü cân
 'İlm-i zâtında seniñ her zerreniñ hâli 'ayân
 İtmege hâcet mi var derd-i dil-i zârı beyân
 Müznibim müznib bilürsin hâl-i zârım el-emân
 'Âcizim 'âciz emân ey çâre-sâz-ı 'âcizân

Son:

Bir şûh-ı melek-meşreb arardı dil-i Râsih
 Sultânımı afv eyle kulum gösteriverdim

2. Dîvân-ı Râsih, İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar, No: 232. (Ü)

105 varaklık nüsha, şirazesı sağlam, kırmızı meşin ciltte, miklepli, aharlı, ince bej renkli kâğıda rik'a hatla, kırmızı cetvelli, çift sütun üzerine yazılmıştır. Her sayfası 17 satır, 160x238 mm ölçülerindedir. Enderunlu Vâsıf Osmân Mîr tarafından rik'a hatla istinsah edilmiştir. İstinsah tarihi bilinmemektedir.

Baş:

Ey haṭâ-pûş-ı Kerîm ü Hâlık-ı kevn ü mekân
 Hep sana ma'lûmdur zâr-ı derûn-ı ins ü cân
 'İlm-i zâtında seniñ her zerreniñ hâli 'ayân
 İtmege hâcet mi var derd-i dil-i zârı beyân
 Müznibim müznib bilürsin hâl-i zârım el-emân
 'Âcizim 'âciz emân ey çâre-sâz-ı 'âcizân

Son:

Mâ-fi'z-zamîrim oldı târih-i tâm Râsih
 Kıldı imâm-ı evvel icrâ bu câya kevser

3. Dîvân-ı Râsih, İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar, No: 10527.
 (Ü1)

104 varaklık nüsha, şirazesı sağlam, sonradan yapıldığı anlaşılan karton kapak ciltte, aharlı, ince bej renkli kâğıda rik'a ve ta'lik hatla, çift sütun üzerine istinsah edilmiştir. Başlıklar, kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Her sayfası 20 satır, 212x142 mm ölçülerindedir. İstinsah tarihi ve müs-

tensihî kayıtlı değildir. Vikâyede Râsih'in Fatîn Tezkiresi'ndeki biyografisi yer almaktadır.

Baş:

Varup ağıyâra bu şeb bezme leţâfet virdi
Mâye-i şevk-ı ruĥı câma ĥalâvet virdi

Son:

Kenzü'l-cevâhir dinse ger
Târîĥine Râsiĥ deger
Nev-sâlini tebrîk ider
Maĥmûd Ĥân'ın mâh-ı nev

4. Dîvân-ı Râsih, Taksim Atatürk Kitaplığı, No: T 811. (T)

70 varak olan nüsha, şirazesî sağlam, yeşil deri ciltte, ince bej renkli kâğıda, rik'a hatla, çift sütun üzerine yazılmıştır. Her sayfası 20 satır, 205x190-150x120 mm. ölçülerindedir. İstinsah tarihi ve müstensihî bilinmemektedir. 68b-70a varakları arasında Râgıb'a ait gazeller bulunmaktadır.

Baş:

Nigâh-ı raĥmiñ oldı destgîr-i 'aşî vü mücrim
'İnâyet luţf-ı çeşmiñden 'ibâret yâ Resûlallâĥ

Son:

Görmesün ĥarf-i keder mecmû'a-i ĥalbi anîñ
Dem-be-dem şîrâze-bend-i şevk olup itsün şafâ

Dîvân'ın müellif nüshasında; 9 kaside, 1 terhib-i bend, 76 tarih, 1 mesnevi, 5 müseddes, 6 tesdîs, 4 muhammes, 5 tahmîs, 10 murabba, 72 gazel, 28 kıt'a, 27 beyit bulunmaktadır. Bu manzumeler arasında oldukça ilginç muhtevaya sahip örneklere rastlanmaktadır. Gemicilik, okçuluk¹⁶ ve

¹⁶ Enderunlu İbrâhîm Râsih'in gemicilik ve okçuluk terimleriyle ilgili şiirleri için sayın Abdullah BULUT, iki makale neşretmiştir: Abdullah Bulut, "Râsih'in Okçulukla İlgili Bir Manzumesi", *Atatürk Üniversitesi TAED*, Sayı: 17, 2001, s. 95-104; Abdullah Bulut, "Râsih'in Gemi ve Gemicilikle İlgili Bir Tarih Manzumesi", *Atatürk Üniversitesi TAED*, Sayı: 21, 2003, s. 73-83.

mevlevilik terimleriyle ilgili yazmış olduğu manzumeler, şairin farklı alanlara vukûfiyetine işaret ettiği gibi sanatlı manzumeler yazma konusundaki kabiliyetini de göstermektedir. Bunlar dışında *Dîvân*'da rama-zânîyye, cülûsiyye gibi nazım türleri bulunmaktadır. *Dîvân*'da diğer bir dikkat çeken husus ise tarih manzumelerinin fazlalığıdır. Şair, çoğunluğu kıt'a olmak üzere kaside, terci-i bend ve murabba nazım şekilleriyle vela-det, fetih, çeşme yapımı, cülûsiyye, yeni yıl gibi birçok olaya tarih düşür-müştür. Bunlar arasında “*Esber*” adında bir kanaryanın ölümü üzerine söylemiş olduğu tarih çok ilginçtir. Bu manzume, Necâtî Bey'in “*Katır Mersiyesi*” ve Meâlî'nin “*Kedi Mersiyesi*”ni hatırlatmaktadır.

İbrâhîm Râsih ve Kâr-ı Nâtığı

Kaynakların İbrâhîm Râsih'in musikiye olan ilgisinden ve yeteneğinden övgüyle bahsettiğini hayatı bahsinde ifade etmiştik. Râsih'in *Dîvân*'ın yer alan “*Ebyât Der-Ta'dâd-ı Makâmât*” başlıklı mesnevisi, onun musiki ilmine olan vukûfiyetini göstermektedir. Her beytinde farklı bir makamın adının geçtiği bu eser, 100 beyitten ibarettir. Kâr-ı nâtıkta aruzun dört farklı kalıbı kullanılmıştır:

1. Fâ 'î lâ tün / Fâ 'î lâ tün / Fâ 'î lâ tün / Fâ 'î lün
2. Fe 'î lâ tün / Fe 'î lâ tün / Fe 'î lâ tün / Fe 'î lün
3. Me fâ 'î lün / Fe 'î lâ tün / Me fâ 'î lün / Fe 'î lün
4. Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün / Me fâ 'î lün

İbrâhîm Râsih, kâr-ı nâtığında makam isimlerinin üstünü çizmiştir.¹⁷ *Tablo: 1*'de kalın punto ile gösterilen makamların bulunduğu beyitler, aynı zamanda Ahmed Avni Konuk'un *Fihrist-i Makâmât*'ında da aynı şekilde yer almaktadır.

İbrâhîm Râsih'in ve Ahmed Avni Bey'in¹⁸ kâr-ı nâtığındaki makam isimleri beyit sırasına göre şunlardır:

¹⁷ Osmanlı Türkçesi metinlerinde bir kelimeye dikkat çekmek için yapılan işaretlemelerde, günümüz Latin alfabesinde olduğu gibi kelimenin altı değil üstü çizilmektedir.

¹⁸ Ahmed Avni Konuk'un “*Fihrist-i Makâmât*”ında beyit sayısında bir değişiklik olmamakla birlikte bazı nüsha farkları olduğu daha önce ifade edilmişti. (Başta M. Kemal Karaosmanoğlu'nun “*119 Makamlı Fihrist-i Makamat*” adlı çalışması ve <http://turkmusikisivaqfi.org> gibi musiki siteleri olmak üzere konuyla ilgili birçok araştırmada

Tablo 1: İbrâhîm Râsîh ve Ahmed Avni Konuk'un Kâr-1 Nâtıklarındaki Makam İsimleri

<p>İbrahim Râsîh'in Kâr-1 Nâtığında Adı Geçen Makamlar</p>	<p>1. Râst, 2. Rehâvî, 3. Sâz-kâr, 4. Büzürg, 5. Sâz-kâr-ı Cedîd, 6. 'Irâk, 7. Mâhûr, 8. Sultânî 'Irâk, 9. Zîrgüle, 10. Gerdâniyye, 11. Isfahân, 12. Zemzeme, 13. Segâh, 14. Büselik, 15. Ferâh-fezâ, 16. Beyâtî, 17. 'Acem Büselik, 18. Horâsânî, 19. 'Arabân, 20. Evc Mâye, 21. Gerdâniyye Kürdî, 22. 'Arazbâr, 23. 'Acem 'Aşîrân, 24. Sûz-ı Dil-ârâ, 25. 'Arabân-ı Cedîd, 26. Müste'âr, 27. Nişâbü, 28. Hisârek, 29. 'Uşşâk, 30. Hümâyûn, 31. Gül-'izâr, 32. Şevk-i Cedîd, 33. Hicâz, 34. Sipîhr, 35. Sünbüle, 36. Râhat-fezâ, 37. Dil-güşâ, 38. Şûrî, 39. Yegâh, 40. Tâhir, 41. Zir-efkend, 42. Acem Kürdî, 43. Evc Büselik, 44. Çâr-gâh, 45. Evc-ârâ, 46. Şehnâz Büselik, 47. Nevrûz-ı 'Acem, 48. Muhayyer Büselik, 49. Nühüft, 50. Şehnâz, 51. Beste Nigâr, 52. Beste Isfahân, 53. Muhayyer, 54. Bâd-ı Sabâ, 55. Hüseyinî, 56. Râhatü'l-Ervâh, 57. Muhayyer Sünbüle, 58. Evc, 59. Cihân-ârâ, 60. Dilkeş Hâverân, 61. Vech-i 'Arazbâr, 62. Hûzî, 63. Hicâz Zemzeme, 64. Kürdî, 65. Isfahâne, 66. Müberka', 67. Hicâz, 68. Nişâbürek, 69. Şevk-efzâ, 70. Kûçek, 71. Penc-gâh, 72. Hisâr, 73. 'Aşîrân Büselik, 74. 'Acem, 75. 'Arazbâr Büselik, 76. Şevk u Tarab, 77. Nevâ Kürdî, 78. Sûz-nâk, 79. Şevk-âver, 80. Nihâvend-i Cedîd, 81. Gerdâniyye Büselik, 82. Nevâ Büselik, 83. Dügâh, 84. Nevâ, 85. Sûz-ı Dil, 86. Zâvil, 87. Şevk-i Dil, 88. 'Uzzâl, 89. Şet 'Arabân, 90. Hüzzâm-ı Cedîd, 91. Şevk Mâye, 92. Hisâr Büselik, 93. 'Aşîrân Zemzeme, 94. Hüzzâm, 95. Pesendide, 96. Nihâvend, 97. Beyâtî Büselik, 98. Nevâda Hicâz, 99. Nîkrîz, 100. Hüseyinî 'Aşîrân.</p>
	<p>1. Râst, 2. Rehâvî, 3. Sâz-kâr, 4. Penc-gâh-ı Asl, 5. Penc-gâh-ı Zâ'id, 6. Râst Mâye, 7. Râst-ı Cedîd, 8. Sûz-ı Dil-ârâ, 9. Büzürg, 10. Nîkrîz, 11. Nihâvend-i Kebîr, 12. Rûmî Nihâvend, 13. Hicâzkâr, 14. Kürdîlî Hicâzkâr, 15. Sûz-nâk, 16. Mâhûr, 17. Zâvil, 18. Pesendide, 19. Şevk-i Dil, 20. Zîrgüleli Sûz-nâk, 21. Nev-Eser, 22. Tarz-ı Nevîn, 23. Dil-nişîn, 24. Zevk-i Dil, 25.</p>

söz konusu nüsha farklarının genellikle beyitlerin sıralanmasındaki farklılıklar olduğu görülmektedir.) Bu çalışmada Ahmed Avni Bey'in kâr-1 nâtığıyla ilgili metinde ve beyitlerin sıralanmasında, ilmî bir çalışma olması sebebiyle Ş. Pınar Varol'un "Kâr-1 Nâtıklar" başlıklı yüksek lisans tezinde yer alan metnin esas alındığını belirtmek istiyoruz. Ş. Pınar Varol, Ahmed Avni Bey'in kâr-1 nâtığının metnini ve notasını, Ege Üniversitesi Türk Müziği Konservatuarı Öğretim Görevlisi Ali Rıza Avni'nin arşivinden aldığını söylemektedir (Ş. Pınar Varol, *a.g.t.*, s. 233).

<p>Ahmed Avni Konuk'un Fihrist-i Makâmât'ında Adı Geçen Makamlar</p>	<p>Mâverâü'n-Nehr, 26. Dügâh, 27. Hüseynî, 28. 'Uşşâk, 29. 'Acem, 30. Muhayyer, 31. Sabâ, 32. İsfahân, 33. İsfahânek, 34. Tâhir, 35. Kârcıgâr, 36. Gerdâniyye, 37. Beyâtî, 38. 'Arazbâr, 39. Nevâ, 40. Gül-'izâr, 41. Hisâr, 42. Muhayyer Sünbüle, 43. Küçek, 44. Sultânî 'Irâk 45. Dügâh Mâye, 46. Beyâtî 'Arabân, 47. Hicâz, 48. Bahr-i Nâzik, 49. Hümâyûn, 50. Şehnâz, 51. Sipîhr, 52. Nişâbürek, 53. Vech-i Şehnâz, 54. 'Uzzâl, 55. Hicâz Zîrgüle, 56. 'Arabân, 57. Nişâbûr, 58. Gonca-i Ra'nâ, 59. Çâr-gâh, 60. Kürdî, 61. Kürdî, 62. Acem Kürdî, 63. Muhayyer Kürdî, 64. Sabâ Zemzeme, 65. Zevk u Tarab, 66. Nevâ Kürdî, 67. Gerdâniyye Kürdî, 68. Şevk-i Cedîd, 69. Büselik, 70. Hisâr Büselik, 71. Tâhir Büselik, 72. Muhayyer Büselik, 73. 'Acem Büselik, 74. Sabâ Büselik, 75. Nevâ Büselik, 76. Evc Büselik, 77. Beyâtî Büselik, 78. 'Arazbâr Büselik, 79. Hicâz Büselik, 80. Mâhûr Büselik, 81. Gerdâniyye Büselik, 82. Beyâtî 'Arabân Büselik, 83. Şehnâz Büselik, 84. Segâh, 85. Mâye, 86. Müste'âr, 87. Hüzzâm, 88. Vech-i 'Arazbâr, 89. 'Irâk, 90. Beste Nigâr, 91. Evc, 92. Dilkeş Hâverân, 93. Ferah-nâk, 94. Rûy-ı 'Irâk, 95. Râhatü'l-Ervâh, 96. Beste İsfahân, 97. Râhat-fezâ, 98. Revna-k-nümâ, 99. Evc-ârâ, 100. Hüseynî 'Aşîrân, 101. Zîr-efkend, 102. Sûz-ı Dil, 103. Büselik 'Aşîrân, 104. Nühüft, 105. 'Aşîrân Mâye, 106. Hicâz 'Aşîrân, 107. Tarz-ı Cedîd, 108. Cân-fezâ, 109. 'Acem 'Aşîrân, 110. Şevk-efzâ, 111. Şevk u Tarab, 112. Şevk-âver, 113. Yegâh, 114. Sultânî Yegâh, 115. Ferâh-fezâ, 116. Dil-keşide, 117. Bend-Hisâr, 118. Şet 'Arabân, 119. Gülzâr.</p>
--	--

Râsîh'in kâr-ı nâtığında yer alan ve yukarıdaki *Tablo: I*'de kalın puntuyla gösterilen; 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 16, 19, 21, 22, 24, 26, 27, 29, 30, 31, 34, 36, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 60, 61, 64, 65, 68, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 89 ve 94. beyitler, Ahmed Avni Bey'in 119 beyitlik "*Fihrist-i Makâmât*"ında da aynen yer almaktadır. Tabloda Râsîh'e ait beyitlerin, Ahmed Avni Konuk'un kâr-ı nâtığındaki beyit numaraları da kalın puntuyla gösterilmiştir. Sadece bu 60 beyit arasında 16, 29, 46, 86, 87 ve 94. beyitlerde bazı kelime farkları tespit edilmiştir ki bu farkların muhtemel sebebi Ahmed Avni Bey'in Râsîh'in kâr-ı nâtığındaki tasarruflarından kaynaklanmaktadır. Söz konusu beyitler, Râsîh ve Ahmed Avni Bey'de aşağıdaki şekildedir:

Râsîh:

Muṭribâ sevdâsını ḥalkın beyâtî tâzeler

Âteş-i 'aşkın dem-â-dem şevk ile yelpâzeler

(16. beyit)

Ahmed Avni Konuk:

Muṭribâ sevdâsını ḥalkın beyâtî tâzeler
Âteş-i 'aşkın devâm-ı şevk ile yelpâzeler (37. beyit)

Râsih:

Şanma uşşâkın hemân bu bende-i âzâdedir
Zîr-i destârında қаşbaşdın daḥi dil-dâdedir (29. beyit)

Ahmed Avni Konuk:

Şanma uşşâkın hemân bu bende-i âzâdedir
Ârızın gülgûnuna zülfün dahi dildedir¹⁹ (28. beyit)

Râsih:

Bûselikle ol mehe çatlatsa muṭrib râzını
Artırır gitdikçe bezm-i meyde ol şeh nâzını (46. beyit)

Ahmed Avni Konuk:

Bûselikle ol mehe çatlatsa muṭrib râzını
Artırır gitdikçe bezm-i meyde ol şah sâzını (69. beyit)

Râsih:

Şanma ey meh-rû maḥabbet cevr ile zâ'il olur
Nâle vü âh u figânım nağme-i zâvil olur (86. beyit)

Ahmed Avni Konuk:

Şanma ki mihr-i muḥabbet cevr ile zâ'il olur
Nâle vü âh u figânım nağme-i zâvil olur (17. beyit)

Râsih:

Diñleyenler guşşa-i devrândan âzâdedir
Şevk-i dil şevk-i dil-i üftâde vü dil-dâdedir (87. beyit)

Ahmed Avni Konuk:

Diñleyenler guşşa-i devrândan âzâdedir
Şevk-i dille zevk-i dil üftâde vü dil-dâdedir (19. beyit)

Râsih:

Sâzın âl âgûşa mızrâbın ile del sînemi
Nağme-i hüzzâm ile def eyle dilden bu gamı (94. beyit)

¹⁹ Ahmed Avni Konuk'a ait bu mısırada vezin bozuktur.

Ahmed Avni Konuk

Sâzîñ âl âğûşa mızrâbîn ile del sînemi

Nağme-i hüzzâm ile def' eyle gönülden bu gamı (87. beyit)

Buna göre tamamı Ahmed Avni Bey'e ait olduğu iddia edilen “*Fihrist-i Makâmât*”ın sadece 59 beytinin onun kaleminden çıkmış olduğu görünmektedir. Burada doğal olarak şu soru akla gelmektedir. Acaba Râsih'in kâr-ı nâtığındaki 60 beytin, Ahmed Avni Bey'in eserinde aynen yer alması bir tevârüd müdür yoksa intihal midir?

Her şeyden önce 60 kadar beytin bir tevârüd sonucu “*Fihrist-i Makâmât*”ta yer alması mümkün görünmemektedir. Sonuçta literatürde tevârüd diye ifade ettiğimiz kavram, iki şairin birbirinden habersiz olarak en fazla bir mısra veya beyti farkına varmadan yani tesadüfen aynı söylemeleridir.²⁰ Burada söz konusu olan 60 beyit olduğundan tevârüdden bahsetmek mantıklı bir yaklaşım olmayacaktır. Peki, bu benzerliğin sebebi bir intihâl midir? Bunu söylemek de mümkün değildir. Çünkü daha önce ifade edildiği gibi karakteri ve yaşam tarzıyla gerçekten nev'i şahsına münhasır bir insan olan Ahmed Avni Bey'in böyle bir şey yapacağını düşünmek bile en azından onun aziz hatırasına büyük bir haksızlık ve iftira olur. Muhtemelen Ahmed Avni Bey, Râsih'in bu eserini görmüş ve eserde kendisinin kullanabileceği makamları ihtiva eden 60 beyti, kendi eserine dahil ederek yeni bir kâr-ı nâtık güftesi kaleme almıştır. Zaten yukarıda Ahmed Avni Konuk'un, “*Fihrist-i Makâmât*”ın tamamıyla kendisine ait olduğunu hiçbir eserinde söylemediği ve böyle bir cümle asla sarfetmediği ifade edilmişti. Eserin ona ait olduğu, Ahmed Avni Bey'in hayatı ve eserleri hakkında çalışma yapan ve musikiyle ilgilenen araştırmacılar tarafından söylenmektedir. Ancak konuyla ilgili ulaşılan hiçbir eserde araştırmacıların bu bilginin kaynağını belirtmedikleri de görülmektedir.²¹

Her iki eserde söz konusu 60 beyit dışında sadece Râsih ve Ahmed Avni Bey'in kâr-ı nâtığında geçen makam isimleri de bulunmaktadır.

²⁰ Mehmet Çavuşoğlu, *Divanlar Arasında*, İstanbul 2006, s. 89.

²¹ Bu konuda Sayın Savaş Ş. Barkçin, internet üzerinden yaptığımız yazışmada, *Fihrist-i Makâmât*'ın sözlerinin Ahmed Avni Konuk tarafından yazıldığı bilgisinin Neyzen Dr. Emin Kılıç Kale tarafından kendisine şifahi olarak aktarıldığını söylemektedir.

Tablo 2: Râsih ve Ahmed Avni Bey³’in Kâr-ı Nâtıklarındaki Farklı ve Ortak Makam İsimleri

Sadece İbrahim Râsih’in Kâr-ı Nâtığında Adı Geçen Makamlar	1. Sâz-kâr-ı Cedîd, 2. Zîrgûle, 3. Zemzeme, 4. Horâsânî, 5. Evc Mâye, 6. ‘Arabân-ı Cedîd, 7. Hisârek, 8. Dil-güşâ, 9. Şûrî, 10. Nevruz-ı ‘Acem, 11. Cihân-ârâ, 12. Hûzî, 13. Hicâz Zemzeme, 14. Müberka’, 15. Nihâvend-i Cedîd, 16. Hûzzâm-ı Cedîd, 17. Şevk-Mâye, 18. ‘Aşîrân Zemzeme, 19. Nihâvend, 20. Nevâda Hicâz.
Sadece Ahmed Avni Konuk’un Fihrist-i Makâmât’ında Adı Geçen Makamlar	1. Râst Mâye, 2. Râst-ı Cedîd, 3. Nihâvend-i Kebîr, 4. Rûmî Nihâvend, 5. Hicâzkâr, 6. Kürdilî Hicâzkâr, 7. Zîrgûleli Sûz-nâk, 8. Nev-Eser, 9. Tarz-ı Nevîn, 10. Dil-nişîn, 11. Zevk-i Dil, 12. Mâveraü’n-Nehr, 13. Kârcıgâr, 14. Dügâh Mâye, 15. Beyâtî ‘Arabân, 16. Bahr-i Nâzik, 17. Vech-i Şehnâz, 18. Gonca-i Ra’nâ, 19. ‘Acem Kürdî, 20. Muhayyer Kürdî, 21. Sabâ Zemzeme, 22. Zevk u Tarab, 23. Gerdâniyye Kürdî, 24. Tâhir Büselik, 25. Sabâ Büselik, 26. Hicâz Büselik, 27. Mâhûr Büselik, 28. Beyâtî ‘Arabân Büselik, 29. Mâye, 30. Ferah-nâk, 31. Rûy-ı ‘Irâk, 32. Revnak-nümâ, 33. ‘Aşîrân-Mâye, 34. Hicâz-‘Aşîrân, 35. Tarz-ı Cedîd, 36. Cân-fezâ, 37. Dil-keşîde, 38. Bend- Hisâr, 39. Gülzâr.
Her İki Eserde de Geçen Makam İsimleri	1. Penc-gâh (Penc-gâh-ı Asl, Penc-gâh-ı Zâ’id) ²² , 2. Râst, 3. Rehâvî, 4. Sâz-kâr, 5. Büzürg, 6. ‘Irâk, 7. Mâhûr, 8. Sultânî ‘Irâk, 9. Gerdâniyye, 10. Isfahân, 11. Segâh, 12. Büselik, 13. Ferâh-fezâ, 14. Beyâtî, 15. ‘Acem Büselik, 16. ‘Arabân, 17. Gerdâniyye Kürdî, 18. ‘Arazbâr, 19. ‘Acem ‘Aşîrân, 20. Sûz-ı Dil-ârâ, 21. Müste’âr, 22. Nişâbûr, 23. Uşşâk, 24. Hümâyûn, 25. Gül-‘izâr, 26. Şevk-i Cedîd, 27. Hicâz, 28. Sipîhr, 29. Sünbûle, 30. Râhat-fezâ, 31. Yegâh, 32. Tâhir, 33. Zîr-efkend, 34. ‘Acem Kürdî, 35. Evc Büselik, 36. Çâr-gâh, 37. Evc-ârâ, 38. Şehnâz Büselik, 39. Muhayyer Büselik, 40. Nühüft, 41. Şehnâz, 42. Beste Nigâr, 43. Beste Isfahân, 44. Muhayyer, 45. Bâd-ı Sabâ, 46. Hüseynî, 47. Râhatü'l-Ervâh, 48. Muhayyer Sünbûle, 49. Evc, 50. Dilkeş Hâverân, 51. Vech-i ‘Arazbâr, 52. Kürdî, 53. Isfahâne, 54. Nişâbürek, 55. Şevk-efzâ, 56. Kûçek, 57. Hisâr, 58. ‘Aşîrân Büselik, 59. ‘Acem, 60. ‘Arazbâr Büselik, 61. Şevk u Tarab, 62. Nevâ Kürdî, 63. Sûz-nâk, 64. Şevk-âver, 65. Gerdâniyye Büselik, 66. Nevâ Büselik, 67. Dügâh, 68. Nevâ, 69. Sûz-ı Dil, 70. Zâvil, 71. Şevk-i Dil, 72. ‘Uzzâl, 73. Şet ‘Arabân, 74. Hûzzâm, 75. Nîkrîz, 76. Hüseyñ ‘Aşîrân, 77. Büselik ‘Aşîrân ²³ .

²² Râsih’in kâr-ı nâtığında “*penc-gâh*” olarak geçen makam, Ahmed Avni Bey’de bu makamın iki alt şubesi olan “*penc-gâh-ı asl*” ve “*penc-gâh-ı zâ’id*” şeklinde geçmektedir. Musiki teorisi ile ilgili kitaplarda “*penc-gâh-ı asl*” ve “*penc-gâh-ı zâid*” makamları, “*penc-gâh*” içinde yer almaktadır. (bk.; Yakup Fikret Kutluğ, *Türk Musikisinde Makamlar*, İstanbul 2000, s. 295-296.)

²³ Bu makam, Râsih’in eserinde eski kullanımıyla “aşîrân büselik” şeklinde geçmektedir.

Tablodan da anlaşılacağı üzere İbrâhîm Râsîh'in eserindeki 20 makamın yer aldığı beyitler, Ahmed Avni Bey'in kâr-ı nâtığında bulunmamaktadır. Ahmed Avni Bey'in eserindeki 39 makam ise Râsîh'in kâr-ı nâtığında yoktur. İbrâhîm Râsîh ve Ahmed Avni Bey'in kâr-ı nâtıklarında 77 makamın ismi ise ortak olarak geçmektedir.

Tabî bu arada şu soru da akla gelmektedir. Ahmed Avni Bey, Râsîh'in 100 makamlık kâr-ı nâtığından neden sadece 60 makamı içeren 60 beyti almıştır da diğerlerini almamıştır? Yukarıda *Tablo 2'*de sadece İbrâhîm Râsîh'in eserinde bulunan ancak Ahmed Avni Bey'in eserinde yer almayan makam isimleri bulunmaktadır. Bu makamların sayısı ise 20'dir. Söz konusu makamların ortak özelliği nihâvend makamı dışındakilerin genelde unutulmuş, kullanılmayan veya günümüze örnekleri çok az ulaşan makamlar olmasıdır.²⁴ Kaldı ki Ahmed Avni Bey, yine *Tablo 2'*de görüldüğü gibi Râsîh'in eserindeki bazı beyitleri beğenmemiş olmalı ki aynı makamları bu sefer kendisinin yazdığı beyitlerle anlatma yoluna gitmiştir.

Ahmed Avni Bey'in kendisinin eklediği beyitlerde dikkat çeken bir diğer husus ise, sadece kendi eserinde bulunan 39 makamın, aynı zamanda söz konusu makamın zümresinde yer alan formlar olmasıdır. Örneğin, "*tâhir bûselik, sabâ bûselik, hicâz bûselik, mâhûr bûselik, beyâtî 'arabân bûselik*" makamları bûselik zümresi içinde bulunan ve bûselik takısı ile karar veren makamlardır. Aynı şekilde kürdî makamıyla başlayıp düğâh perdesinde kürdî 4'lüsü ile karar veren "*acem kürdî, muhayyer kürdî, gerdâniyye kürdî*" makamları da kürdî zümresi içinde yer almaktadır. Dolayısıyla Ahmed Avni Bey'in sonradan eklediği 59 beyitlik bölüm, Râsîh'in eserini tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Avni Bey, Râsîh'in kâr-ı nâtığında bugün kullanılmayan birçok makamın bulunduğu beyti almamasının en önemli sebebi de muhtemelen bu yaklaşım olmalıdır.

Sonuç

Divan şiirinin musiki ilmiyle yakın münasebetini gösteren edebî manzum türlerden kâr-ı nâtıklar, aynı zamanda musiki eğitiminde kullanılan önemli formlardır. Kâr-ı nâtıklar, Abdülkadir Merâgî'den itibaren bir taraftan musiki-şinâsların eğitim aracı olarak kullanılmış, diğer bir

²⁴ Söz konusu makamlarla ilgili bilgi için bk.: Yılmaz Öztuna, *Türk Müsîkîsi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi*, Ankara 2000; Yakup Fikret Kutluğ, a.g.e., s. 295-296.

tarafından da aruz vezniyle ve divan şiiri nazım şekilleriyle kaleme alınmış olmaları dolayısıyla edebiyat araştırmalarının konusu olmuştur.

Bu eserler içerisinde Ahmed Avni Konuk'un "*Fihrist-i Makâmât*"ı, hem musiki nazariyatı hem de edebiyat araştırmaları bakımından önemli bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserle ilgili şimdiye kadar yapılan çalışmalarda "*Fihrist-i Makâmât*"ın bilinen en uzun ve en çok makamı ihtiva eden kâr-ı nâtık olduğu ifade edilmiştir. Söz konusu araştırmalarda bu eserin bugün kullanılmayan hatta birçoğu unutulmuş makamları ihtiva etmesinden dolayı musiki tarihi açısından ayrı bir önemi olduğu da belirtilmiştir. Ancak 19. asır şairlerinden Enderunlu İbrâhîm Râsîh'in *Dîvân*'ında bulunan bir manzume, birçok çalışmada güftesi de Ahmed Avni Konuk'a ait olduğu söylenen "*Fihrist-i Makâmât*"ın 60 beyitlik bölümünün aslında onun tarafından yazılmadığını göstermektedir.

Râsîh'in *Dîvân*'ında yer alan "*Ebyât Der-Ta'dâd-ı Makâmât*" başlıklı kâr-ı nâtıkla, Ahmed Avni Bey'in "*Fihrist-i Makâmât*"ı değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

a. Birçok çalışmada güftesi Ahmed Avni Konuk'a ait olduğu söylenen "*Fihrist-i Makâmât*"ın tamamının onun kaleminden çıkmadığı tespit edilmiştir. Eserin 60 beyitlik bölümü, 18. asrın son çeyreği ile 19. asrın başlarında yaşamış Enderunlu İbrâhîm Râsîh'e aittir. Râsîh'in "*Ebyât Der-Ta'dâd-ı Makâmât*" başlıklı bu kâr-ı nâtığı, *Dîvân*'ının dört nüshasında da bulunmaktadır. Çalışmamızın sonunda söz konusu eserin, dört nüshadan hareketle hazırlanan tenkitli metni verilmiştir.

b. Bu bilgidен hareketle en uzun ve en çok makamı ihtiva eden kâr-ı nâtığın aslında Ahmed Avni Bey'in "*Fihrist-i Makâmât*"ı olmadığı anlaşılmaktadır. Söz konusu eserden Râsîh'e ait 60 beyit çıkarılınca 59 beyitlik bir kâr-ı nâtık ortaya çıkmaktadır. Buna göre Râsîh'in 100 beyitlik eseri, elimizdeki bilinen en uzun ve en çok makamı ihtiva eden kâr-ı nâtıktır.

c. Kanaatimize göre Ahmed Avni Bey, Râsîh'in eserinden 60 beyti kendi eserine eklemek suretiyle büyük bir kâr-ı nâtık oluşturmak istemiştir. Bunu yaparken de eserin güftesinin tamamını, kendisinin kaleme aldığı asla iddia etmemiştir. Bu iddia veya bu bilgi, onun hayatı ve eserleriyle ilgili çalışmalar yapan araştırmacılara aittir. Bunun aksini düşünmek veya söylemek Ahmed Avni Konuk gibi bir şahsiyeti zan altında bırakmak ve ona iftira etmektir ki bizim amacımız sadece bu yanlış bilginin düzeltilmesini sağlamaktır.

METİN**Ebyât Der-Ta'dâd-ı Maqâmât**

(İ: 11b-14a; Ü: 17b-20b; Ü1: 1b-4a; T: 7a-10a)

(Fâ 'î lâ tün / Fâ 'î lâ tün / Fâ 'î lâ tün / Fâ 'î lün)

- 1 Kavli de kaddi gibi râst olsa ger ol meh-veşiñ
Hiç bükülmezdi belî üftâde-i hasret-keşiñ
- 2 Va'd-i vaşl itmiş iken ol döndi dólâb eyledi
Ol rehâvî dilberi 'uşşâkı bî-tâb eyledi
- 3 Her ne dem sîne-kemân ile o meh sâz-kâr ider
Cânına üftâde-gânıñ nağme-i sâz kâr ider
- 4 Sursal itdi gûsfend-i şabrıma mânend-i gürg
Ġamzesi gûyâ o şâhıñ leşker-i hân-ı büzürg
- 5 Düş olaldan hecrüñe ey muṭrib-i âşüfte-ter
Elde sâz-kâr-ı cedîd midir benim şâm u seher
- 6 Pür-'araḳ keyf-i 'araḳla gülden ol şûḥ-ı 'Irâk
Eyledi üftâde-gânıñ ṭâḳatin cevriyle ṭâḳ
- 7 Her ne dem ol 'işve-sâziñ nağmesi mâhûr olur
Şabr u ṭâḳat âşîḳ-ı miḥnet-keşândan dûr olur
- 8 Şâh u sultânı 'irâka gönderir şûḥ-ı 'Irâk
Olmaz ey 'âḳıl bilürsin 'âşîḳa Bağdâd ırâḳ
- 9 Başlasun zîrgûleden feryâda söyle bülbüle
Zîr-i lebden tâ ki ol şûḥ-ı şeker-ḥandım güle
- 10 Perde-i pestden nezâketle o meh çok iş yapar
Faşl-ı gerdâniyyede 'uşşâḳ-ı zâra dik çıkar
- 11 İttifâḳan seyr iden ol meh-veşi dirdi hemân
Sürme-i çeşm-i siyâhına fedâdır İsfahân

(Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lün)

- 12 Eşk bârân u dil 'ummân u ebir dîdemdir
Mâ-ğaşal kûs-ı ra'id zemzeme-i sînemdir

(Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lün)

- 13 Virse ol meh bende-i ğam-h^ıârına bir bûse-ğâh
Perde-i âhım benim olmazdı böyle tîz segâh

- 14 Olsun olsunla şavarsın bendeñi şâm u seher
Yoğ mıdur bir büselik üftâde-i ğam-h^ıâra yer

(Me fâ 'i lün / Fe 'i lâ tün / Me fâ 'i lün / Fe 'i lün)

- 15 Ruhuñ gibi dil-i zâra ferah-fezâ mı olur
Şafâ-yı şafvet-i rûyuñ gibi şafâ mı olur

(Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lün)

- 16 Muṭribâ sevdâsını halkın bevâtî tâzeler
Âteş-i 'aşkın dem-â-dem şevk ile yelpâzeler

(Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lün)

- 17 Başla gel nağmeye sevdâ-yı ğamım var serde
Aman ey şûh-ı 'Acem büselik olsun perde

- 18 Horasânî güzele kim ki olursa 'âşık
Ḥorasânî eger ol tâc-ı ser itse lâyıq

- 19 İtse bir kerre eger nâz ile faşl-ı 'arabân
Şaşırır Türkcesin i'râb-ı gürûh-ı 'urbân

- 20 Ey meh âğâzeñi ğuş itme gibi yoğdur zevk
Oldı hep tâhir-i evce nağamñ mâye-i şevk

(Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lün)

- 21 Gördüm âğâz eyliyor bir Kürdî gerdâniyyeden
Raşş ider şevk-i şadâsıyla bütün şahn-ı çemen

- 22 Ol kadar olmuş ruhuñ şâf u laţif ey meh-likâ
Mâ-ھاşal reng-i 'arazbâr-1 girân olmuş saña
(Me fâ 'i lün / Fe 'i lâ tün / Me fâ 'i lün / Fe 'i lün)
- 23 Alınca destine sâziñ cihânı hayrân it
Amân ey âfet-i mülk-i 'Acem 'aşırân it
(Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lün)
- 24 Mutribâ meclisde her bir nağme-i âteş-feşân
'Âşık-1 bî-çâreye sûz-1 dil-ârâdır hemân
(Me fâ 'i lün / Fe 'i lâ tün / Me fâ 'i lün / Fe 'i lün)
- 25 Nağamla def-i ğam it vir derûna şevk-i cedîd
Neşâtıñ it 'arabân-1 cedîd ile tecdîd
(Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lün)
- 26 Kimden aħz itdiñ ne olsun böyle bigâne edâ
Öyle tavr-1 müste'âr ey şûh lâyıķ mı saña
- 27 Bezm-i meyde faşlı ol şûh-1 nişâbûr eylesün
'Âşık-1 mehcûrını luţfiyla mesrûr eylesün
- 28 Keyf-i meyle sine-i şâfin açup ol gül-'izâr
Germ olup faşl-1 hişârekle ider 'azm-i hişâr
- 29 Şanma 'uşşâkın hemân bu bende-i âzâdedir
Zîr-i destârında kaçbaşdıñ daħi dil-dâdedir
- 30 Yalınız bir ben miyem ey şâh meftûnuñ seniñ
Oldı cârî 'âleme emr-i hümâyûnuñ seniñ
- 31 Âh ider n'eyler firâķuñdan seniñ ey gül-'izâr
Ĥasretiñle ķan doker mînâ-yı mey leyl ü nehâr
- 32 Yâr meclisde hemân şunduķca destin bâdeye
Geldi bir şevk-i cedîd üftâde vü âzâdeye

- 33 Ehl-i ʔab'a pek muh alifdir Hic az'ın dilberi
Arturur sevd asını halkı'n o vech-i esmeri
- 34 Her ne dem düşmen fetiliyle o meh bağrım yağar
Tob gibi ʔađ-ı sihire g lle-i âhım çıkar
- 35 Diđkat eyle 'arız-ı şad-bergine ol k k le
Rađbet eyler mi görenler gayrı verd   s nb le
- 36  tse  g ze eger hey hey dey  ol hoř-ed 
Nağmesi  ft de-i z ra olur r hat-fezâ
- 37 Y r s k  b de 'aks-i reng-i r y-ı meh-liđ 
Görmemiř kimse cih nda böyle bezm-i dil-güşâ
- 38 Luř idüp 'arz-ı cem l it bende-i ğam-d de ne
B r  bir gün ʔođsun ey meh ' şık-ı ş r de ne
- 39 Cevr-i pey-der-peyle şimdi ' şık-ı z r n sesi
Çıkmaz oldu ' k bet indi yeg ha perdesi
- 40 Al al olmuş kızar mış şerm ile r y  hemân
Böyle bir tâhir-neseb görmüş degil  řřm-i cihân
- 41 Pertev-i ruhs rına halk-ı cihân hep bendedir
řevđ ile řems   meh ' lemede z r-efkendedir
- 42 Bezmimiz muřrib ile hayret-fezâ-y  bezm-i Cem
Di le ey şâh-ı 'Acem k rd dir iřte bu nađam
- 43  h o mâh-ı evc-i nağvet ' şık-ı ğam-h'  rına
Virmedi bir b selik ruřřat řavar hep yarına
- 44 Bezl ider geh bir nig h-ı y ra m l u c nını
 stemez  ft de-i n - ar ğ h işs nını
- 45  addi b l  hoř-ed  âfet-nigeh yořma-reviř
Böyle bir hûrşîd-i evc- r  cih na gelmemiř
- 46 Bûselikle ol mehe çatlatsa muşrib râzını
Artırır gitdikçe bezm-i meyde ol şeh n zını

- 47 Faşl-ı nevrûz-ı 'Acemdir luğf idüp gül-zâra gel
Muṭrib ü ḥânende ḥâzır meclis-i gam-ḥâra gel
- 48 Bûselik icrâsın ol şûḥa niyâz itdüm bugün
Ol muhayyerdir ḳabûl itsün dilerse itmesün
- 49 İtme ruhsârın nühüft üftâde-i nâ-çârdan
Ḳurtar ey gül-ruḥ dil-i şeydâyı âh u zârdan
- 50 Bezme luğf it virme gel redd-i niyâz ile kesel
Meclis-i 'uşşâḳa ey sehnâz ile gâhîce gel
- 51 Kim olursa şevḳ ile beste nigârîñ zülfine
Muntazır olsun hemân va'd-i vişâlin ḥulfüne
- 52 İşfahânlı²⁵ bir güzel gördüm su'âl itdim bugün
Eylemiş gîsûya beste İsfahân ḥalḳın bütün
- 53 N'ideyim ister ṭarıl ister hemân ey ḡonca gül
Sen muhayyersin ferâḡat eylemez senden ḡoñül
- 54 Ḡayrı sen de ol birâz ey bülbül-i ḡoñlüm ḥamûş
Vaşfını ol ḡoncanıñ bâd-ı şabâdan eyle ḡuş
- 55 Pesden eylerdi niyâzı şayd içün ol dilberi
Dil bulup ruḡşat ḥüseynîye çıkardı işleri
- 56 Hiç söz olmaz ḥâşılı muḥriḳ şadâli tâzeye
Râhatü'l-ervâḥ olurdı başlasa âḡâzeye
- 57 İster aşsun ister âzâd eylesün ben mücrimi
Bend-i zülf-i sünbüle itdim muhayyer kendimi
- 58 Ol hümâ-pervâze evc-i vaḡşet olmuşken mekân
Diñlese sâz-ı dili âḡûşum eyler âşiyân
- 59 Dîde nergis ḳad fidan leb ḡonca ruḥ gül la²⁶ mül
Böyle bir şûḥ-ı cihân-ârâya kim virmez ḡoñül

²⁵ T nüshasında "İşfahân" kelimesinin de üstü çizilmiştir.

²⁶ la'l mül / la'li mül T

- 60 'Âlemiñ 'aqlıñ alur bî-hûş ider haylî zamân
İtse ol hûrşîd-i dil-keş faşl-ı dilkeş-hâverân
- 61 Vechi var vech-i 'arazbâr itse şûh-ı muṭribân
Diñleyenler mest olur seyr itmeden vechin hemân
- 62 İñleden nâyı o şûhuñ nağme-i dil-sûzıdır
Tab'-ı 'uşşâka muvâfık bu maqâmda hûzîdir
- 63 Bezm-i meyde şevk virmek içün ol gönca-feme
İtdi haylî muṭribân faşl-ı hicâzla zemzeme
- 64 'Âşık-ı ğam-h'ârına raḥm eyle sen ey gül-beden
Bârî ol çihre zügürdi düşmene yüz virme sen
- 65 Tûtüyâ-yı dîde-i üftâdesin muṭrib hemân
Isfahânekle şafâ vir bezme gel luṭf it emân
- 66 Ol müberka' şûha 'arz itdim bugün ḥâl-i dili
Eyleyüp ref'-i hicâb iḥsânın oldum nâ'ili
- 67 Bir Hicâz maḥbûbı âġâz-ı hicâz idüp gider²⁷
Diñleyen ḥaqqâ ki bu ṭavrı hicâzın²⁸ didiler
- 68 Faşl-ı nîşâbüreki kim gûş idüp nûş itse mül
Hüküm ider tâ semt-i Nişâbûr'a şevk ile gönül
- (Me fâ 'i lün / Me fâ 'i lün / Me fâ 'i lün / Me fâ 'i lün)
- 69 Seniñ teşrîfîni gözler ser-â-pâ 'âşık-ı şeydâ
Kudûmuñla kerem kıll bezmi ey meh eyle şevk-efzâ
- (Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lün)
- 70 Bezme gel ey mâh-rûyum sen hemân zevk ile tek
Muṭribân çalsun çağırsun oynasun rakḫâş kûçek

²⁷ gider / güzer (İ)

²⁸ ṭavrı hicâzın / ṭavr-ı hicâzın T

- 71 Geh figân geh girye geh eyvâh gâhî âh u vâh
Dinleyenler nâlemi dirler bu faşl-ı penc-gâh
- 72 Mâh-tâb olsun cihân zevk eylesün üftâdeler
Nâz ile ey meh buyur semt-i hisârı kıl maçar
- 73 Bûselikden itse üftâde niyâz ol dik çıkar
Giderek yumşar virür sonra 'aşîrânda karar
- 74 Zülfini taşvîr için gelseydi Bihzâd-ı 'Acem
'Acz ile ditrerdi destinde görince kıl kalem
- 75 Bûse fikriyle hülûş 'arz itmek için muṭribân
Bir uşûl ile 'arazbâr-bûselik eyler hemân
- 76 Virme gel redd-i niyâz ile dil-i zâra kesel
Nağmeñ ile muṭribâ şevk u tarab vir bezme gel
- 77 Bir uşûl ile nevâ-yı muṭribi dinleyerek
Dil gider şevk-i nevâ-kürdiyle Kürdistân'a dek
- 78 Nağme-i hunyâ-ger ile oldı şabrım çâk çâk
Gûş idince yandı tekrâren bu cism-i sûz-nâk
- 79 Halka-ı meclisde mest itmek için ol dilberi
Faşl-ı şevk-âverle şun şâkî mey-i şevk-âveri
- 80 Hayr-mağdemle o şûha faşl idüp hânendeler
Viridi meclisde nihâvend-i cedîd şevk-i diger
- 81 Oturup bir şûh muṭribile dün İhsâniyye'de
İtdik icrâ bûselik faşlını gerdâniyyede
- 82 Bûse ümmîdiyle ey meh kalmadı dilde karar
Bûselik oldı nevâ-yı murğ-ı dil leyl ü nehâr
- 83 İtdigim-çün 'aşk ile şubḥ u mesâ feryâd u âh
Oldı ey çeşm-i gazâlım perde-i âhım dügâh
- 84 Bezme gel ben zârı bekletme amân ey gonca-leb
Vaşf-ı hüsnündür nevâ-yı murğ-ı dil her rûz u şeb

- 85 Yandı 'âlem nağme-i dil-sûzuñ ile ben degil
Ehl-i 'aşka oldı²⁹ hep ey âteşîn-ruḥ sûz-ı dil
- 86 Şanma ey meh-rû maḥabbet cevri ile zâ'il olur
Nâle vü âh u fiğânım nağme-i zâvil olur
- 87 Dinleyenler guşsa-i devrândan âzâdedir³⁰
Şevk-i dil şevk-i dil-i üftâde vü dil-dâdedir
- 88 Gûş idenler nağme-i 'uzzâlî cünbiş kesb ider
'Azl ider dilden ğamı şevki yerine naşb ider
- (Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lün)
- 89 Diñlese şet-'arabânî³¹ 'Arab andan bir kez
Terk ider mâ-meleki ğayrı Hicâz'a gitmez
- (Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lün)
- 90 Cûş ider deryâ-yı dil mânende-i baḥr-i Sefid
Tâzeler sevdâsını ḥalkıñ bu hüzzâm-ı cedîd
- 91 Ârzû itse 'aceb mi bezmiñi ḥalk-ı cihân
Mâye-i şevk oldı her bir nağmeñ ey muṭrib amân
- (Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lün)
- 92 Ruḥun öpsem o meh itdikçe hisâr-bûseligi
Yüz biñ altun ider ol ḥâl ile bir bûsecigi
- (Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lâ tün / Fâ 'i lün)
- 93 İtse meclisde o meh bir kez 'aşîrân-zemzeme
Hây u hûy-ı 'âşîkânî neşr olur hep 'âleme

²⁹ Ehl-i 'aşka oldı / Oldı ehl-i aşka Ü, T

³⁰ âzâdedir / âzâde olur T

³¹ şet-'arabânî / şed-'arabânî İ

- 94 Sâzın âl âğûşa mızrâbın ile del sînemi
Nağme-i hüzzâm ile def eyle dilden bu gamı
- (Me fâ 'i lün / Me fâ 'i lün / Me fâ 'i lün / Me fâ 'i lün)
- 95 Görüp âh itmek mümkün midir 'uşşâk-ı ğam-dâde
Cihân görmüş degildir böyle bir şûh-ı pesendîde
- 96 Nağmesin ol şûh-ı hunyâ-ger nihâvend itse ger
Dinleyen mülk-i Nihâvend ü 'Irâk'ı bahş ider
- 97 Tâze tâze şevk virsün nağmeñ ey meh bezme gel
Eyle bir tâze beyâtî-bûselik gitsün kesel
- 98 Pek mü'eşşirdür nevâ³²-yı nağme-i şûh-ı Hicâz³³
Dinse lâyıkdır şadâ-yı muhriki tâkat-güdâz
- (Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lâ tün / Fe 'i lün)
- 99 Ol cüvân nâz ile âğâze-i nikrîz itdi
Nağmesin sîne-i mecrûha nemek-rîz itdi
- (Me fâ 'i lün / Fe 'i lâ tün / Me fâ 'i lün / Fe 'i lün)
- 100 O meh hüseynî-'aşîrân iderse ger taqsîm
Fütâde-gânına şevk u sürûr olur taqsîm

³² "nevâ" kelimesinin üstü Ü nüshasında çizili. T nüshasında çizili değil.

³³ "nevâ" ve "Hicâz" kelimelerinin üstü İ ve Ü1'de çizili değil.

اشك ازان دون امان ابر دردمند
 ماحصل کوس عدل زینر اسپندار
 ویرد اهرم اهرمز یوبله بوسنگه
 برده اهرم اهرمز یوبله بوسنگه
 اولسون اوسوله صوارسن بیکه شکر
 دیقده بوسلک اناهه عجزه بر
 دخل کی دال زاره فرختر علی اولو
 صفای صیون درونک یی صفای اولو
 مطربا سورا سیت خلق آتاق تازا
 آتق مشنک دمام شوقله باره
 باشله کل غنجه سورا عجم و ارسره
 اما ان یی شیخ عجم بوسلک اولسون
 خوسان اکر اولنج سراسیسه ایله
 خوسان اکر اولنج سراسیسه ایله
 شاشنده رنجه سبک عرب و کوه
 اولدی هه طرا اوجه خولک مایه
 و لدی هه طرا اوجه خولک مایه
 رخص ایدر شوق صلدایشله بتر
 رخص ایدر شوق صلدایشله بتر
 کوردم آنا ایلور و کورک اریسه دن
 ماحصل نلک عرض اکر اولون شکر
 اؤقده راوشن خلک صان و طیفان
 هیلان
 الخیره سنه سازان جهان خیر ازان
 اما ان یی ایت مالک عجم عسیر ازان
 مطربا عجم سنه هر غیره آتق نشان
 عاشق بیچاره سوز اولار درهار
 غله و غم ایت درودره شوق بیله
 نشا خلک ایتربا اجد یله عجبیل
 کیمیا انا ایلون اولسون بوسلک ازان
 اوله حضور سنه آرای شیخ لایون
 بوم عیده فضلی و شیخ آتق اولسون
 عاشق مجری طغیله مشور اولسون
 کلدار
 کیم خله سینه ضایع ابل اول
 کیم خله سینه ضایع ابل اول

دیو ایکن ناسخ غلام طبع سوز ایتار
 صیبه عشقینا کرکینک و ایتار
 ناله واقعه عالمده تشبیه اولدی
 قطعه
 کچه احسانه همزه بیات یقده
 سیر زغم طغیله قارغم طوقده
 الفتات ایتار ناسک انا کی ایتار
 ناسخ زاره اهدم برادر چقدرد
 ایات ده تعداد قناتا
 قویله قدی کی راستا اولسه کرا اولون
 هیچ یولگری یی انا هه حسرت سنه
 اول رجا وی دهر یی عشقا بیبا ایل
 جانله انا انا نلک غمده شکر ازان
 غزه سی کربا و شاهلک لشکر خان ازان
 دوش اولد انجر کرای عطر یا شفته
 اده سنا کرا عبد یلم نغم نام و شکر
 بر عریکده غمده کلدی اول شیخ عجم
 ایلدی انا نلک خاتله جریله طفا
 صبه و طاق عاشق عجم سنه ازان
 اوزا یی اقل یلمون یی شفته عجم
 ایلان
 هر دم اوله سوز ازان غم یی ایل
 شاه بوسلک ایتار کورده شیخ عجم
 باشلا کورک ازان و یاره سوز یله
 بیره نسیله کرک اکر ادمه جوقا شوق
 فصل کرا ایتده ده عشقا زاره و ایتار
 سیرت چشم سینه ضایع ابل اول
 ایتاق سینه ایدر اوله یقده دهری ایل

اشک

ادرز کتیبیکه بزم سیده اولمشه آتانه
 مطرب خوشنده خاطر علیخجوره کل
 اولتخجور و قوال شیلور دبلر ایتسولور
 قوزنار اولتخج و لاشیایا و درورد
 مجلس عشاقی ننه آزار ایله کاهجه کل
 منتظر اولتخج و لمان و عتق اول خلنه
 ایلمن کسیر بولسته اصغنا خلنه بول
 سنج قوسک اولتخج نالینسنه کل کل
 وصف اولتخج و لمان بار صبا دنا لیل
 دن بولون و خصصت سنسین چیتورین
 ران اولتخج اولور کباشلشه آقاره
 سید زلف سله ایندم مختبر کندی
 دکسه سنا زلفی عوتم ایلمن سنا
 بولبله برضج جهانا ابریم و زور کل
 ایتسه اولتخج و لمان فصل اولتخج
 دکله سنا اولور سینه ایلیمه کل
 طبع عشاقی و مقالمه خوزید

بوسلگله اولبله جا طاعت مطرب زور
 فصل زور و تختی لطف ایلمن کل کل
 بوسلک اجراسینا و شوقه سنا ایلیم
 ایتدی رخصتارل یهقتا آقاره اولتخج
 بولر طلیات بولور کل دقنا زایل کس
 کلیم و لور سینه زایل بولسته کل کل
 اصغنا کل کل کل زور سنا ایلیم کل
 بنده جم سطر اولتخج سنا ایلیم کل
 عیوی سنده اولتخج ایل کل کل کل
 بولبله ایلرین ایلرین سید ایل کل کل
 هیچ سوز اولتخج حرق صنا ایلیم کل
 استر صلا سنا ایلیم کل کل کل کل کل
 اولتخج بر آق رخصت اولتخج کل کل
 دید کسین قنداق نینج کل کل کل
 عاله عقال اولر بولر ایل کل کل کل
 و چیه اولتخج رخصتار ایتسه کل کل
 ایتکلن کل اولتخج کل کل کل کل کل

وردی عطفله نه اولد جدید شوق بکر
اشاطا جر اوسال عطفله کر ایدنه
بوسلک ولدی توغ مرغ دل لیل و نهار
اولدی چشم غلام پرده اهر دگاه
وصف حسنکد توغ مرغ دل لیل و نهار
اولدی اهل مشتقه هبای ایشینغ
ناله راه و فغانم نغمه ز اول اولور
شوق دل شوق دل انا داه دله دهر
عزلا بدد دل دل نمی شوق برینه نصیب
زلان بدد رما سکی غیری عجمای که مفر
تازه لوسو ایشی خلفک بوغرم جدید
ما یه شوق اولدی هم زنجیرک عجمای
بوریلان ایلون لدا وان حال بله بر توغ
های هوئی عاشقانی شتر لور و ره عالی
نغمه هرغم ابله دفع ابله دل دل زنجی
چمان کوروش کله بر بوله شوغ بیست
دکین ملک نهار دد و مرغی خشتلیله

خبر عطفله اوشوخه فضال ایلدی
اوزوب شوغ مطر بله زول حسانیله
بوسدا ایشیدایا میه قالدی دلدی غزل
ایشینکچن شوق ایلی صبح و مسنا فراید
زمن کل زاری کلیمه امانان عجمایله
یادلی عالم نغمه ز لوسوز لایله بن کل
صنعه می مهر و عجب جور بله ز لای اولور
رکلینه عصفه دورا دل دل ازاره
کوشا بدد ناله نغمه غزل ایشینک کس لایله
دکله شش عجمای عربی اذن برکز
جوش ایدور و ایل ماسا مینه عجمایله
آرزو ایشیه عجمی زنجی خان جهان
زحاک اوسوم اوسا اید که حصا ایلور
ایشیه عجمسه ادرم کر کوشین ایلور
سازک الا عفرینه ضمیر ایلور
کوزوا ایل عجمای کلیمه عسنا ایلور
نغمه سینا اوشوخه عسنا کر اهر ایدنه
نغمه سینا اوشوخه عسنا کر اهر ایدنه

ایشی خلی مطران فصل حجاز لده زومه
داری ایلور و زور و زور و زور و زور و زور
اصفا کلکه صفا و برینه کلک ایلور
المیوب رغبت ایلور احسانک اولدم ایلور
دکین مختار کور بوض حجاز بن دیدیل
حکم ایدرنا مست خنابره شوق ایلور
قد و حکله کر جمیل زنجی ایلور
مطران ایلور عجمای غزل ایلور ایلور
رکلینه ناله می بر بول بوض عجمای
نار ایلور می بر بول بوض عجمای
کده لک بوشور و بوشور عسنا ایلور
عجمای لده زور می و مسنه کور بوض
براصول ایلور عجمای بوسا ایلور ایلور
عجمای ایلور مطران شوق و بول بول
دکله زنجور نوکر بول که دور مسنا
کوشا ایلور ایلور ایلور ایلور ایلور
فصل شوق و لاه صون ساقی و نون ایلور

بزم سیده شوق و بریک ایلور ایلور ایلور
فاشینغ زنجیریه رحیم ایلور ایلور
نوشای بدی اناه سن مطران
اولدی شوغ عجمای عجمای کور حال
برخا عجمای غزل ایلور ایلور ایلور
فصل حجاز ایلور کیم کوشا ایلور ایلور
سنگ شوقی کور لوسو ایلور ایلور
برمه کلایه دوم شوق ایلور ایلور
کوخا کور کده اولور کاهلی و و راه
ماهاب اولور حجاز نون ایلور ایلور
بوسلکان ایشیه اناه میا زول ایلور
زنجی عجمای ایلور کله عجمای
بوسه و کور کله عجمای ایلور ایلور
و برمه کلایه میا زول ایلور ایلور
براصول ایلور ایلور ایلور ایلور
نغمه سینا ایلور ایلور ایلور ایلور
فصل شوق و لاه صون ساقی و نون ایلور

بزم کرم خاصه آردوش کن دل وقش اولدی عسایرله برجه چاش بازار تخله غم آلود کوز کز موصافی قویغی بولوصا کهرکی کعبه آخوشه قیادق فعل نیک سبک خدای دل ظن کن	چرتک روشی اولدی بلوغ دلش دست خلی ریش قیاد اولدق غزل	بوش مجلسده سسلطاعتی بیخیزد قدم رونق اول بله تحسین ازم کرم قبل بولمه سوزده بیورکم نمال قد جانان خدای شاکم ازم بیه بزدوش صول کچین عدم ازم	فوغ سوزک وصفی بکمز غرض کویه الایغ رکل وصاف وحشال ایچ ازم غزل	سنا آغشغمی وهده عدم ازم سنا غرض بزم ازم جمعه ازم خاله و یاره دکر کم دم عدم ازم تسلیمت حبابا یسه مرهم عدم ازم شوق ایچینی دله بولم عدم ازم
---	---	---	--	--

تاره تاره شوق و صولت ناک به بزم بله بزم زور و غم ای شوق حجاز اول چنان اولم اغانه مکر بزم ایمه حسبت شیدا نا بکلا کرم خاوه کانه شوق و سرور اولور غزل	ایله بزمه یان بوسلک کیتسون کسل دینسه لایقده صلا یحیی طایف تعمه سبک سینه مجروح مکر بزم ایمه حسبت شیدا نا بکلا کرم خاوه کانه شوق و سرور اولور غزل	اولما ناز ناز جام فخری هدر خلعت زورار کورور خاوه کور ایچینا ناز شان فاضل الخا خا خی سخی لای کوز و طفنه بوسنگ کلر کجه عسکله قلبه داری فیض بدر اولمده محظ ککه کور بصد طبع بکی کور فیض ایچیم وبسه میان رو شید بوی کچی تکدر اولم سوره و شغری هدر غزل	اولما ناز ناز جام فخری هدر خلعت زورار کورور خاوه کور ایچینا ناز شان فاضل الخا خا خی سخی لای کوز و طفنه بوسنگ کلر کجه عسکله قلبه داری فیض بدر اولمده محظ ککه کور بصد طبع بکی کور فیض ایچیم وبسه میان رو شید بوی کچی تکدر اولم سوره و شغری هدر غزل	کوک صوره بوش و قد کیم اولم اول شایله بزمه ندینسه به بزم م
---	--	---	---	---

“ DOES FİHRİST-İ MAKÂMÂT BELONG TO AHMED AVNİ KONUK? ”

Abstract

One of the leading rich sources of the Ottoman divan poetry which is a treasure of culture, is musical theory. Some Ottoman divan poets used musical terms and committed kar-ı natıks to paper as well. The kar-ı natıks, which were initially written to teach modes, are of great importance for musical history as they involved the modes not used or forgotten today. One of the most renowned examples of this tradition started by Abd al-Qadir Maraghi, belongs to Ahmed Avni Konuk, a masnavi commentator and a musical master.

In studies on Ahmed Avni Bey and kar-ı natıks, it has been repeatedly stated that his most significant masterpiece in the field of music is “Fihrist-i Makamat (Index of Modes)”, which is composed of 119 couplets. In these studies, this work is also regarded to be the longest kar-ı natık involving the highest number of modes. However, the kar-ı natık in the Divan of a 19th-century poet Enderunlu İbrahim Rasih indicated that current information about this issue is not correct and the part of the lyrics which corresponds to 60 couplets in “Fihrist-i Makamat” actually belonged to Rasih.

Keywords

Ottoman Divan poetry, music, kar-ı natık, Ahmed Avni Konuk, Fihrist-i Makamat, Enderunlu İbrahim Rasih, Ebyat Der-Ta‘dad-ı Makamat.